

Krónika

Száz éve született LOKSA IMRE (1923–1992)

TÖRÖK JÚLIA KATALIN

ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem, Állatrendszertani és Ökológiai Tanszék
1117 Budapest, Pázmány Péter sétány 1/C.
E-mail: julia.katalin.torok@ttk.elte.hu

A Magyar Biológiai Társaság Állattani Szakosztályának 1067. ülésén a száz éve született LOKSA IMRÉRE emlékeztünk, aki egyetemi hallgatók és kollégák generációi számára a zoológiai ismeretek kimeríthetetlen közvetítője volt. Kulcsszerepet töltött be a talajállatok taxonómiai és cönológiai ismeretének hazai alapvetésében. Az általa leírt nagyszámú magyarországi vagy egzotikus faj napjaink kutatói számára is biztos forrás a rendszertani és biogeográfiai kutatásaik során.

LOKSA IMRE Budapesten született 1923-ban. A reálgimnáziumi érettségét követően 1942-től a Királyi Magyar Budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem, az ELTE előd-intézményének biológia-földrajz szakos hallgatója lett. Vezetékneve az egyetemi Almanachban diákkorában LOKSCHA írásmóddal szerepel. Pályája jelentős társadalmi változásokkal teli időszakot ívelt át, és az óriási kontrasztokat olyan élmények is mélyítették, mint az 1960-as években az UNESCO-MTA közös finanszírozású egzotikus trópusi gyűjtőutak BALOGH JÁNOS szervezésében. De mégsem a világotutató, hanem a hazai tájakon évtizedek alatt legalább annyi kilométert lerovó, ugyanakkor a szobája mélyén a mikroszkópnál elmélyülten preparáló, tüéles, precíz rajzokat készítő csendes tudós képét őrizzük róla.

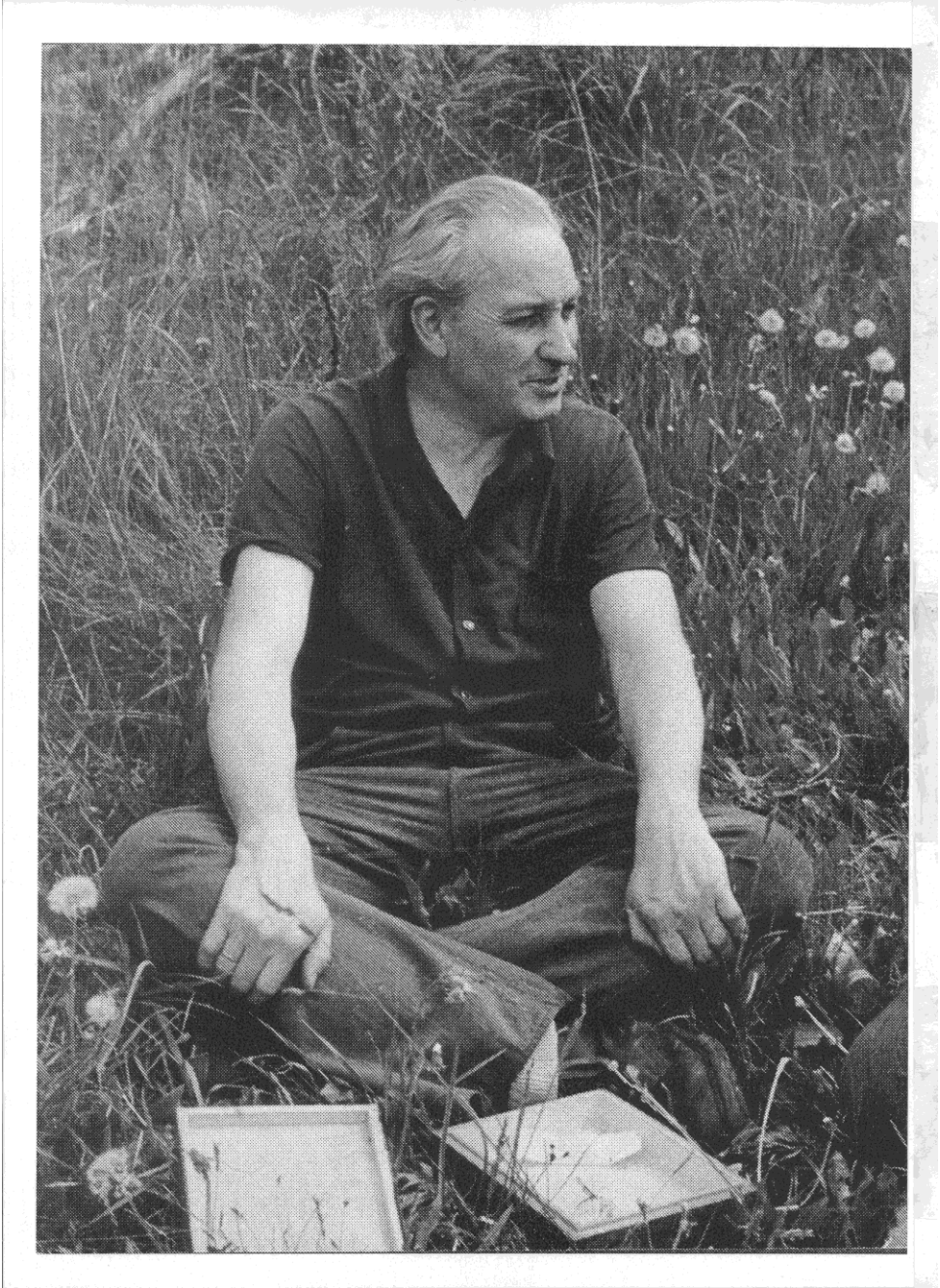
Elfogadva: 2023.12.13.

Elektronikusan megjelent: 2023.12.15.

Egyetemi pályafutás

Egyetemi éveiről nem sokat tudunk. Bölcsészettudományi doktori oklevelét már az 1946–47. tanévben átvette. 1946-tól haláláig ugyanott dolgozott, munkahelye az Állatrendszertani Intézet, többszöri névváltoztatását követően 1974-től az Állatrendszertani és Ökológiai Tanszék volt. 1946–48 között proszemináriumi előadó, gyakornok, címzetes tanársegéd, később tanársegéd, majd 1954-ben már adjunktus. Az 1961–62. évi tanévtől kezdve kandidátus és docens.

A DUDICH ENDRE professzor által 1934-ben alapított Állatrendszertani Intézetben egyaránt dolgoztak kutatók és oktatók, utóbbiak kutatómunkájuk mellett az oktatás minden területén (tananyagfejlesztés, oktatás, vizsgáztatás, egyetemi közéleti és adminisztrációs tevékenységek) intenzíven részt vettek, ahogyan LOKSA IMRE is. Az általa oktatott tárgyak, a teljesség igénye nélkül, a következők voltak: 1949-től „Állatgyűjtés és muzeológia” proszeminárium; 1954-től „A Közép-dunai faunavidék állatföldrajza”; 1955-től „Állatföldrajz”;

1. ábra. Dr. LOKSA IMRE a terepen.

Fig. 1. Dr. IMRE LOKSA on the field.

1957-től „A Kárpát-medence állatvilága” előadások; 1959-től „A rovarok rendszere” ajánlott kurzus. 1966–67-ben már egy sor további tantárgy szerepelt a neve mellett: „Fejlődéstörténeti állatrendszertan”, „Állatföldrajz” és „Ökológia” előadások.

Emellett az „Állatrendszertani gyakorlatok” tartásában is részt vett. A gyakorlathoz kapcsolódó terepgyakorlat a diákság számára felejthetetlen élményt nyújtott. A Tanszék egyik főkollégiumát, az „Állatrendszertan” előadást, az 1966–67-es tanévtől a pályafutása végéig ő tartotta.

Már adjunktusként is DUDICH ENDRE jobbkeze volt az oktatásban. A ma is sokak által ismert DUDICH-LOKSA Állatrendszertan tankönyv* (Tankönyvkiadó, 1969 és 1987 között hat kiadás) megírásában jelentős szerepet játszott, ő állította össze kiforrott tankönyvvé a professzor jegyzeteit, ami 1970-ben nivódíjat kapott. A taxonómiai rendszer változását nyomon követte a szakirodalom alapján, így óráin az általa szóban elmondottakat kellett jegyzetelni, ami a nyolcvanas évek derekára már sok helyen eltért a régi, tankönyvi ismeretanyagtól. Előadásain a gerinctelen állatokat jóval nagyobb mélységben tárgyalta, mint a gerinceseket. Saját élményem, hogy a második szemeszter végére az előadásokon a hullókgig jutottunk el. A könnyebben befogadhatónak ítélt madarakra, emlősökre nem jutott idő...

A gödöllői egyetem „Melegégyövi botanikai és állattani ismeretek” című jegyzetének „Melegégyövi állatföldrajzi alapismeretek” fejezetét ZICSI ANDRÁSSzal együtt készítették (1974).

LOKSA IMRE az egyetemi közéletben is aktívan részt vett. 1969-től a Biológus Szakbizottság tagja volt, ez a tanácskozó testület a későbbi Biológia Tanszékcsoport elődje volt. Az 1979–80-as tanévtől az 1989–90-es tanévig a TTK Kari Tanácsának tagja. Az 1985–86-os tanévtől a TTK Doktori Bizottság tagja, az 1983–84-es tanévtől az 1989–90-es tanév végéig tanszékvezető egyetemi docens volt.

Sok évtizedes oktatómunkáját, ill. oktatásszervezői tevékenységét hivatalosan két ízben jutalmazták: 1985-ben a „Felsőoktatás Kiváló Dolgozója” lett, majd 1992-ben posztumusz a „Trefort Ágoston Emléklap” elismerést kapta.

Tudományos munkásság

LOKSA IMRE első publikációi 1944-ből, illetve 1946-ból, egyetemista korából származnak. Legelső közleményében az idősebb generációhoz tartozó KOLOSVÁRY GÁBOR társszerzője volt, cikkük Erdély pókfaunáját ismertette a magyar faunakutatás eredményeit bemutató sorozat részeként. Két évvel később BALOGH JÁNOS mellett volt társszerző egy, a Szentendrei-sziget pókfaunáját bemutató közleményben.

Az 1940-es évek végén a pókok mellett már a százlábúakról is jelentek meg cikkei. A faunakutatás mellett különböző, addig nem kutatott élőhelyeken is vizsgálódott, így már

* A szerkesztő megjegyzése: A szövegben hivatkozott művek pontos bibliográfiai adatai megtalálhatóak DÓZSA-FARKAS KLÁRA 1992. évi, folyóiratunkban megjelent munkájában: Dr. LOKSA IMRE (1923–1992). *Állattani Közlemények*, 78: 3–7.

igen korán kutatta például a homokterületek ízeltlábú-közösségeinek összetételét is (1948). BALOGH JÁNOS zoocönológiai kutatásaiba bekapcsolódva az ízeltlábú-fajegyüttesek mennyiségi viszonyainak vizsgálatában is részt vett, ami akkoriban az ökológiai kutatások frontvonalát jelentette. Behatóan vizsgálta az erdei avar Arthropoda-cönózisainak összetételét is, majd DUDICH ENDRE és BALOGH JÁNOS kutatásához csatlakozva részt vett az erdőtalajok ízeltlábúinak produkcióbiológiai vizsgálataiban is (1952).

Nagy része volt a hazánk különböző típusú élőhelyein folytatott, úttörő jellegű, fauna-feltáró vizsgálatokban. Szinte nem volt az országnak olyan pontja, ahol ne végzett volna gyűjtéseket. Kiemelkedő jelentőségű volt például a Bátorliget teresztris élővilágát feltáró cikksorozata, amely később kibővítve monografikus összeállítás részeként is megjelent (ugróvillások, kaszaspókok, pókok fejezetek, 1953 és 1991 között). Hasonlóképpen, a Hortobágyi Nemzeti Park élővilágát bemutató monográfiában is ő írta a pókokról, ugróvillásokról és soklábúakról szóló fejezeteket (1981, 1983). Természetes élőhelyek, például a Bükk, a Pilis vagy a Velencei-tó vidékének talajállatai mellett vizsgálta mezőgazdasági területek, lucernaföldek zoocönózisait is (1956).

Munkája során taxonómiai revíziókat is végzett az elődök és pályatársak kollektíóiban, így pl. DADAY JENŐ Diplopoda-gyűjteményét (1957) vagy HERBERT FRANZ Rhodos szigeten gyűjtött Diplopodáit revideálta, és új fajokat is leírt az anyagból (1970). A KNUT LINDBERG által Afganisztánban gyűjtött százlábú-anyag feldolgozásának eredményeiből is publikáció született (1971).

A különleges hazai élőhelyek között vizsgáldott tözegmohalápokon, például feltárta a Siroki Nyíres-tó területén élő ugróvillás-fajokat (1980), vagy a Csaroda közelében lévő Nyírjes-tó és Báltava pókfaunáját (1981). A hazai barlangi állatvilág kutatásának alapvetésében is jelentős része volt, így kilenc barlangbiológiai témájú cikkében a faunalistákon túlmenően több fajleírást is közölt. Vizsgálatait a Naszályon a Násznép-barlangban, az égerszögi Szabadság-barlangban (1959, 1962), a tapolcai Tavasbarlangban, a balatonfüredi Lóczy-barlangban (1960), továbbá a lillafüredi István-, Forrás- és Szeleta-barlangokban (1962), valamint a bükki Kőlyuk-barlangban (1970) gyűjtött ízeltlábúakon végezte. Mindemellett még egy jégkorszaki fosszilis Diplopoda-ról is írt (*Biospeleologia Hungarica* II; az *Acta Zoologica* folyóirat tematikus része, 1959). Hazai barlangokból legalább 5, tudományra nézve új Collembola-fajt és két alfajt írt le (1967, 1969). A hazai vizsgálatok mellett külföldi mintákat is vizsgált, így kínai barlangokból is leírt új soklábúfajokat (1960). Tagja volt a Magyar Karszt- és Barlangkutató Társulatnak.

Számos külföldön gyűjtött minta taxonómiai vizsgálatában részt vett, például Ausztriából, a Szovjetunióból, Dél-Amerikából kapott mintákat (1962, 1965). Egyik legjelentősebb tudományos teljesítménye a KASZAB ZOLTÁN vezette mongóliai expedíció anyagának feldolgozásához fűződik, amelyből több közleménye született (1965, 1978). A magyar talajzoológiai expedíciók közül a BALOGH JÁNOS, ENDRÖDY-YOUNGA SEBESTYÉN és ZICSI ANDRÁS által gyűjtött kongói talajzoológiai minták feldolgozásában vett részt (1967). Később már személyesen is jelen volt a trópusi területekre szervezett magyar talajzoológiai expedíciókon, és az ott gyűjtött talajállatok vizsgálatából nyert tudományos eredményeit publikálta, például a Diplopoda csoportról (1967). Ugyanezen utakról, az expedíciós gyűjtések összefoglalásáról is született közlemény (1967). Nemzetközi kooperációban chilei, valamint jugoszláviai társszerzőkkel ugyancsak publikált (1966, 1967).

Állatföldrajzi és tájféldrajzi munkássága a Kárpát-medence nagy részére kiterjedt, de különösen a Mezőföld és az Alföld („Dunai Alföld”, „Tiszai Alföld”) területeire, továbbá behatóbban foglalkozott a Kisalföld és az Alpokalja tájegységeinek állatföldrajzi értékelésével (1959, 1967, 1969, 1975). Munkásságának egyik legfontosabb mérföldköve volt az Akadémiai Kiadónál 1966-ban német nyelven megjelent összefoglaló szintézise a molyhostölgyesek talajállat-cönózisairól ("Die Bodenzoologischen Verhältnisse der Flaumeichen-Buschwälder Südostmitteleuropas"), amely kötet 1971-ben akadémiai díjjal ismerték el.

Az általa leírt fajok és alfajok száma száznál is több. A soklábúak közül 40 százlábú faj és alfaj, ebből 26 külföldről. Ezerlábúak közül két genoszt, egy szubgenoszt, 44 fajt és alfajt írt le, amelyek közel fele egzotikus, egy kivétellel ma is valid taxonok. Tizenhárom érvényes pókfaj leírója. A hatlábúak közül két előrovar és 14 ugróvillásfaj és egy alfaj leírója.

Tagja volt a hazai zoológus közélet legfontosabb fórumának, a Magyar Biológiai Társaság Állattani Szakosztályának, amelyben 1952-ben jegyző, 1990-től 1992-ig elnöki tisztséget töltött be. A Szakosztály előadói ülésein már nagyon fiatalon részt vett, az 1947. évi 452. ülésen a Kárpát-medence Chilopodáiról adott elő, majd 1960-ban az 525. ülésen „A lillafüredi István-, Forrás- és Szeleta-barlang izeltlábúiról”, az 527-en „A Domogled néhány növénytársulása avarjának izeltlábú népességéről”, az 530. ülésen „A vindornyaszöllösi bazalt-barlang és környékének izeltlábúiról” adott elő; 1966-ban az 583. ülésen útibeszámolót tartott „A dél-amerikai magyar talajzoológiai expedíció. I. Genovától Santiagóig” címmel, 1982-ben a 724. ülésen „Darwin szellemi öröksége a rendszertanban” címmel tartott előadást, végül 1990-ben a 811. és 812. üléseken adott elő („Csaroda és Kelemér tőzgemohalápjainak pókjai (Aranei)”); „WOYNÁROVICH ELEK köszöntése 75. születésnapja alkalmából”).

A tudományos munka mellett szívügye volt a tudományos ismeretterjesztés is. Ő írta a „Budapest és környékének állatvilága” fejezetet a „Budapest természeti képe” c. nagyszabású kiadványban (1958). A ma is forgatott MÓCZÁR LÁSZLÓ szerkesztette Állathatározó egymást követő kiadásában az „Ikerszelvényesek, Szövöcsévések, Villáscsápúak és Százlábúak”, továbbá a „Pókszabásúak” fejezeteket írta (1950, 1967). Az utolsó kiadásban az ő tollából született a „Félrovarok, Ugróvillások, Lábaspotrohúak, Pattanók, Pikkelykék” fejezet (1984). A Magyarország Állatvilága (Fauna Hungariae) sorozat kötetei közül a Pókok I. (1969) és II. (1972) szerzője.

Több további összefoglaló mű, ismeretterjesztő alkotás munkatársa volt. Az 1990-es évek elején induló Magyar Nagylexikon projektben még tárgyalásokat folytatott a szerkesztővel az állatrendszertani témájú szócikkek tervezésével kapcsolatban, de azok megírására sajnos már nem kerülhetett sor.

Tudományos közleményeinek tételes felsorolása például e folyóirat 78. kötetében érhető el (DÓZSA-FARKAS 1992). Mintegy 106 publikációja zömmel tudományos cikk, monográfia vagy könyvfejezet, 80 közülük egyszerűs. Gazdag szakmai hagyatékát a Magyar Természettudományi Múzeum őrzi. Tudományos munkáját 1982-ben Akadémiai Díjjal ismerték el.

A pályatársak és tanítványok tiszteletét mutatja, hogy 2023-ig összesen 27 Arthropoda- és Annelida-faj, alfaj, valamint egy gyűrűsféreg-genusz őrzi nevét, 12 magyar és 12 külföldi leírótól.

Az ELTE Lágymányosi Campus déli tömbjében a beköltözés óta, immár több, mint húsz éve LOKSA IMRE nevét viseli az Állatrendszertani és Ökológiai Tanszék 7.104 számú tanterme.

Tisztelői és hálás tanítványai először a LOKSA IMRE által talán legbehatóbban kutatott Dunántúlon, a Keszthelyi-hegységben található Kovácsi-hegyen avattak táblát emlékére, a Bazalt-utca sziklaformáció egyik mohokkal borított kőtömbjén.

Születésének századik évfordulóján az 1974-ben diplomázó biológianár hallgatók állítottak emléktáblát szeretett tanárunk tiszteletére, a Balatonfüred melletti Lóczy-barlang bejáratánál.

Tudományos és oktatói életpályája a természet megismerése, védelme és az ismeretek átadása iránti elhivatottság jegyében telt. Emlékét tovább őrizzük!

Köszönetnyilvánítás. Ezúton köszönöm LAZÁNYI ESZTERnek és KORSÓS ZOLTÁNNak, hogy a LOKSA IMRE által leírt Myriapoda-taxonok pontos számát, valamint a róla elnevezett taxonok neveit megosztották velem. Hálásan köszönöm SZINETÁR CSABÁNAK a LOKSA IMRE által leírt pókok pontos számára vonatkozó információt, valamint a kéziratra vonatkozó észrevételeit.

IMRE LOKSA (1923–1992), born one hundred years ago

JÚLIA KATALIN TÖRÖK

ELTE Eötvös Loránd University, Department of Systematic Zoology and Ecology
1117 Budapest, Pázmány Péter sétány 1/C.
E-mail: julia.katalin.torok@ttk.elte.hu

ÁLLATTANI KÖZLEMÉNYEK (2023) 108(1–2): 101–107.

On the 1067th session of the Zoological Section of the Hungarian Biological Society we commemorated the 100th anniversary of the late IMRE LOKSA who had been an inexhaustible bearer of zoological knowledge for generations of university students and colleagues. He played a key role in the exploration on taxonomical and coenological knowledge of the soil fauna in Hungary. The considerable amount of Hungarian or exotic taxa, described by him, is still a reliable source for researchers on the field of taxonomy, systematics and biogeography.

IMRE LOKSA was born in Budapest in 1923. After his high school graduation he became a student of the Royal Hungarian Pázmány Péter University in Budapest, the predecessor of the Eötvös Loránd University, in biology and geography. His surname was spelled in the Almanach of the university as LOKSCHA during his student years. His career spanned a period full of considerable societal changes, and the huge contrasts were deepened by experiences as the tropical expeditions in the 1960s, organised by JÁNOS BALOGH and jointly financed by the UNESCO and the Hungarian Academy of Sciences. But the image we keep on him still not depicts a traveller in the world, rather a quiet scientist travelling at least as many kilometres in Hungary as in abroad, also working profoundly in his room at his microscope and preparing needle-sharp, precise drawings.

Accepted: 13.12.2023

Published online: 15.12.2023